

جایگاه مقوله «دفاع همه‌جانبه» در اندیشه فقهی - سیاسی امام خمینی (ره)*

دکتر سیداصغر کیوان حسینی
استادیار دانشگاه فردوسی (مشهد)

فصلنامه مطالعات بسیج، سال هشتم، شماره ۲۹، زمستان ۱۳۸۴

چکیده

بررسی اندیشه‌های دفاعی حضرت امام (ره) به عنوان حوزه کار در چارچوب دیدگاه‌های فقهی - سیاسی ایشان، از ارزیابی اصول حاکم بر چارچوب مزبور آغاز می‌شود. بر این اساس محورهایی چون: اهتمام به تحول‌پذیری بر اساس شرایط زمانی و مکانی، الهام‌گیری دائمی از ظرایف عرفانی و ... به درون‌مایه رویکرد دفاعی وی تبدیل شده است. در همین ارتباط باید به سابقه این بحث در باورهای فقهی حضرتش توجه کرد؛ که در فتاوی منحصربه‌فرد مندرج در متون فقهی به موازین نوآورانه‌ای اشاره دارد. محور اصلی راهبرد دفاع همه‌جانبه، در تفکیک آن بر اساس حوزه‌های ملی (ایران)، منطقه‌ای (جهان اسلامی) و فرمانطقه‌ای (جبهه جهانی مستضعفین) باید پی‌جویی شود. بر همین مبنا می‌توان از میان آثار متنوع حضرت امام (ره)، شاخصهای مربوط به هر سطح تحلیل را معرفی و مشخص کرد.

* مقاله حاضر، حاصل بخشی از یافته‌های طرح پژوهشی «جایگاه مقوله دفاع همه‌جانبه در اندیشه‌های فقهی - سیاسی حضرت امام خمینی (ره)» است که در سازمان تحقیقات و مطالعات بسیج به اجرا درآمده است.

مقدمه

بدون تردید بررسی و واکاوی از ظرایف و دقایق الگوی نظری و عملی حضرت امام (ره) از پیچیدگی و حساسیت‌های خاصی برخوردار است. در این خصوص اولین مسئله به جایگاه ویژه و مرتبت منحصر به فرد ایشان به عنوان فقیه جامع‌الشرایط و مجتهدی عارف و عالم به زمان خویش ارتباط می‌یابد؛ مقوله‌ای خاص که به نگرانی و دغدغه دائمی محقق در زمینه ناروایی کوچک‌ترین ناروا به ساحت مقدس حضرتش اشاره دارد. از سوی دیگر، از آنجا که سیره نظری و عملی ایشان در چارچوب تعیین و تجویز اصول و مبانی سیاست‌های کلان نظام اسلامی و پیشبرد اهداف انقلاب اسلامی از موقعیت ویژه‌ای برخوردار است و براساس رهنمودهای وی می‌توان قالب و معیار قابل اتکایی برای طیف‌بندی‌های متنوع جامعه طراحی کرد.

عرصه تحقیق و بررسی در حوزه اندیشه‌ها و باورهای امام (ره) در خصوص مقوله «دفاع» از چالش‌های مضاعفی برخوردار است؛ چرا که افزون بر نکات پیش گفته، واکاوی از این بعد از اندیشه‌های فقهی - سیاسی حضرتش با حساسیت‌های خاصی همراه شده است:

- تأثیرگذاری مستقیم اندیشه‌های دفاع امام (ره) با عرصه امنیت‌زایی و دفاع از حدود و ثغور جامعه اسلامی و گستره انقلاب اسلامی؛
 - کمبود شدید منابع علمی - پژوهشی که براساس رویکردهای روشمندان در پی ابهام‌زدایی و تبیین اندیشه‌های دفاعی امام (ره) باشد.
- دو نکته مزبور، از مهم‌ترین دغدغه‌هایی بوده است که در جریان طراحی و انجام پروژه تحقیقاتی «جایگاه مقوله دفاع همه‌جانبه در اندیشه فقهی - سیاسی حضرت امام (ره)» نگارنده را با مشکلات فراوانی روبه‌رو می‌کرد، اما به نظر می‌رسد که فضای کنونی جامعه، به‌ویژه از بعد پاسخگویی به عطش فزاینده نسل جوان برای آشنایی با فرازهای مغفول اندیشه‌های امام (ره)، از مناسبت‌های خاصی برخوردار است.

فرضیه اصلی این مقاله در قالب عبارت زیر ارائه می‌شود:

اندیشه‌های دفاعی امام (ره)، به‌ویژه از زاویه دفاع همه‌جانبه، مقوله‌ای ریشه‌دار در حوزه دیدگاه‌های فقهی - سیاسی ایشان بوده و دامنه شمول آن را می‌توان در صحنه‌های ملی و فراملی مورد تحلیل قرار داد.

باید توجه داشت که در مقاله حاضر که برداشتی از پروژه گسترده فوق است، به‌طور منطقی در روند این نوع اقتباس‌گزینی، فرصت لازم برای چینش مناسب و فراگیر مطالبی که به‌طور مشروح در خروجی نهایی پروژه آمده است، وجود نخواهد داشت. بر این اساس بخش مهمی از ابهامها و نارساییهای موجود در متن مقاله از نکته مورد اشاره نشئت می‌گیرد.

۱- اصول ناظر و تمهیدات مقوم اندیشه‌های فقهی - سیاسی امام (ره)

بدون تردید امام خمینی (ره) باید از زمره اندیشه‌ورزان دینی و مصلحان اجتماعی تلقی گردد که از جامعیت خاصی در سطوح نظری و عملی برخوردار است. ریشه‌های اصلی حصول به این سطح از «همه‌جانبه‌گرایی» و «جامع‌نگری» را می‌توان در اصول و تمهیدات خاصی جستجو کرد که زمینه‌ساز قوام‌بخشی و ارتقای معانی و محتوایی آرمانهای فکری و الگوی عملی رفتاری ایشان شده است. در این بخش سعی خواهیم کرد به عنوان مدخلی ضروری برای ورود به عرصه تفکرات و نگرشهای دفاعی امام (ره)، مهم‌ترین اصول ناظر بر اندیشه‌های فقهی - سیاسی ایشان مورد توجه قرار گیرد. قبل از توجه خاص به اصول مزبور، شایسته است به نکته‌ای خاص در خصوص «قواعد ادبی و مفهومی» دیدگاههای ایشان، توجه شود. آثار نظری حضرت امام (ره) که در سخنرانیها، پیامها و آثار قلمی ایشان خلاصه می‌شود، موارد متعددی را در عرصه‌های فقه، عرفان، کلام و سیاست در بر می‌گیرد. برخی از تحلیلگران، موارد مزبور را تا ۸۵ مورد شناسایی و شمارش قرار داده‌اند (استادی، ۱۳۷۰، صص ۱۷۵-۱۷۳). مسلماً در بررسی آثار و اندیشه‌های حضرت امام (ره) نیز نباید از این مهم غافل ماند. (ایزدپناه، ۱۳۷۹، صص ۲۲۱-۲۲۰)

اصل اول: تأثیرپذیری از عوامل زمان و مکان

اولین، مسئله «تکامل اندیشه حضرت امام (ره) در طول زمان و مکان» را دربرمی‌گیرد. توضیح اینکه، بستر زمانی آثار و سیره نظری و عملی ایشان، حداقل از دهه ۴۰ و مصادف با حضور علنی ایشان در صحنه هدایت نهضت اسلامی آغاز می‌شود؛ اگر چه براساس برخی قرائن، به‌ویژه به‌دلیل پیوند خاص میان ابعاد عرفانی، فقهی و سیاسی اندیشه‌ورزی ایشان، این مقطع را باید به سالهای جوانی (سن ۲۷ سالگی)؛ یعنی زمان تدوین اولین کتاب عرفانی آن حضرت با عنوان شرح دعای سحر

تعمیم داد. ضرورت اشراف نظر و تحلیل نسبت به فراز و فرودهای تفکر و اندیشه‌های امام (ره) در طول سالهای مزبور، از یک سو تحلیلگر را متوجه نقش زمان و مکان در این وادی می‌کند و از سوی دیگر، ضریب انسجام درونی میان اجزای تحلیلی اندیشه‌های فقهی - سیاسی ایشان را پیش می‌کشد. در این مورد باید به چند نکته توجه داشت:

اولاً؛ امام (ره) نیز به عنوان یک عالم دینی و مصلح اجتماعی، همواره متأثر از تحولات سیاسی و اجتماعی عصر و زمان خود بوده و کوشیده است که فراتر از هر نوع انفعال‌پذیری، دائماً پاسخی فعال و تأثیرگذار را نسبت به شرایط جدید مطرح کند. ثانیاً؛ در نظر حضرت امام (ره)، توجه به مقتضیات زمانی و مکانی و توجه دائمی به «اصل تغییر و تحول در طول زمان» یکی از اصول اساسی اندیشه‌ورزی محسوب می‌شود (صحیفه‌نور، ج ۲۱، ص ۱۱۲). در این خصوص الگوی برخورد ایشان با امر مهم اجتهاد و فقاہت قابل تأمل است. (ر.ک. به: حجازی، ۱۳۷۵، صص ۱۵۳-۱۵۲ و قاضی‌زاده، ۱۳۷۶، ص ۳۵)

اصل دوم: برخورداری از انسجام و استحکام درونی

در راستای مبحث قبلی، این مسئله به ذهن متبادر می‌شود که ضریب انسجام درونی میان عناصر و اجزای مفهومی و تحلیل آثار و آرای مزبور چگونه است؟ به تعبیری، آثار و اندیشه‌های حضرت امام (ره) را می‌توان به منزله حالات و عوارضی دانست که بر پیکره اصلی و جوهره خاصی قرار گرفته‌اند. اصول و جوهره مزبور، همان ملکوت آثار نظری (و عملی) حضرتش است که بدون حصول به برداشتی که در خور از آن، نمی‌توان به ملک اندیشه‌های فقهی - سیاسی وی گام نهاد. در واقع می‌توان گفت که سیره نظری و عملی امام (ره) بر یک مجموعه اصول موضوعه یا مبادی تصدیقیه قرار یافته است که عدم توجه مناسب به آن و فقدان احاطه لازم بر آن، جدای از بروز نارسایی‌های روش‌شناسانه، موج وارونه‌نگری و سطحی‌بینی در فهم و تبیین سیره نظری و عملی ایشان خواهد شد. (ایزدینا، ۱۳۷۹، صص ۲۲۱-۲۲۰)

به نظر می‌رسد بهترین راه برای تبیین ضریب انسجام درونی آثار و اندیشه‌های امام (ره)، پرداختن به اصول و مبانی مقوم اندیشه‌ورزی فقهی - سیاسی ایشان است؛ به‌ویژه اگر بتوان ثابت کرد که حضرت امام از ابتدای طرح دیدگاه‌های فقهی - سیاسی

خویش که به سالهای قبل از اوایل دهه ۴۰ باز می‌گردد، تا مقطع تدوین وصیت‌نامه سیاسی - الهی، همواره بر این اصول و مبانی ثابت قدم بوده است. در ادامه سعی می‌شود مبانی مزبور بر مبنای سیر توالی تاریخی مورد بحث قرار گیرد.

الف) ایمان و اعتقاد ویژه نسبت به فرامین الهی و اسلام: امام خمینی (ره) مقدم بر تمامی نقشهایی که برای وی به عنوان یک «رهبر انقلابی» می‌توان برشمرد، یک «عالم دین» بود، فقیهی آشنا و آگاه نسبت به ظرائف و دقائق آیین اسلام که فراتر از امر تعلیم و تعلم علوم اسلامی، رسالت «احیاء دینی» و مرزبانی از حدود و ثغور اندیشه دینی را برای خویش فرض و مأموریتی الهی قلمداد می‌کرد.

ب) اعتقاد به تلازم انفکاک‌ناپذیر دین و سیاست: به‌طور کلی در چارچوب نگرش دینی امام (ره) نسبت به سیاست، نکات زیر قابل توجه است:

- تعریف سیاست از منظر دینی؛
- رابطه هم‌زمانی و هم‌نشینی سیاست با هستی‌شناسی؛
- چند بعدی بودن سیاست؛
- توجه به سطوح جامعه و فرد؛
- تأکید بر اصل مصلحت؛
- غایت‌گرایی. (توحیدی، ۱۳۷۸، صص ۸۶-۸۵)

ج) تکلیف‌گرایی (پی‌گیری هر اقدامی تا مرحله اطمینان به عملی شدن تکلیف الهی، بدون توجه به نتایج و پیامدهای آن)

د) تأکید بر هویت‌یابی «حیات اجتماعی» در سایه هستی‌شناسی عارفانه: نکته مهم این است که امام خمینی (ره) بر خلاف مشی رایج اهل سلوک، بر ترسیم حیات اجتماعی در چارچوب حیات و سیر عرفانی تأکید داشته است؛ ویژگی که از آن به عنوان بعد «عرفان مثبت» ایشان سخن گفته‌اند. بدین ترتیب وی با سرانگشتان گره‌گشای مهندسی اسلام و عرفان، درصدد معماری اسلامی و عرفانی جامعه برآمد (شاهجویی، ۱۳۷۹، ص ۹۴). این باور عمیق عرفانی - اجتماعی، چنان قوت یافته بود که حتی در نظر امام (ره) بعثت انبیا نیز فراتر از وجوه ظاهری معنوی آن، از ماهیت و هویتی خاص در جهت رفع ظلم برخوردار است. (صحیفه‌نور، ج ۱۷، صص ۲۵۳-۲۵۲)

اصل سوم: بصیرت و روشن‌بینی

در کنار تمامی ابعاد برجسته الگوی نظری و عملی حضرت امام (ره)، برخورداری ایشان از نوعی بصیرت و بینش ممتاز که در مقاطع گوناگون رهبری انقلابی آشکار می‌شد، قابل توجه است (ر.ک. به: جوارشکیان، ۱۳۷۸، ص ۱۶). در شناخت بهتر این ویژگی، صرف نظر از مؤلفه‌های عرفانی تأثیرگذار، باید به فرازهای گوناگون دوران حیات امام (ره) توجه داشت:

- عنفوان جوانی ایشان (سن نوزده سالگی) با کودتای سوم اسفند مصادف بوده است. پس از ورود به قم در سال ۱۳۰۰، پی‌گیری مباحث نمایندگان مجلس و رفت و آمد درباریان به خارج از کشور، از دغدغه‌های مداوم وی بود. در همین سالها حوزه مطالعات ایشان از دایره علوم حوزوی، به سمت بررسی تاریخ عراق، ترکیه، مصر، لیبی، انقلاب روسیه و نهضت‌های هند میل می‌کند. در کنار بهره‌گیری از رادیوهای بیگانه برای کسب آگاهی از حوادث روز (قادی، ۱۳۷۶، ص ۸۱)، باید از برخی از اساتید امام (ره) که از شاگردان بلافصل رهبران برجسته انقلاب مشروطه بودند (چون عبدالکریم حائری، محمدتقی خوانساری...) یاد کرد (استادی، ۱۳۶۸، ص ۹). ارتباط گسترده با مرحوم مدرس در جلسات درس و یا از طریق حضور در مجلس و مشاهده جایگاه محوری وی در فضای قانونگذاری کشور (مهدی‌زادگان، ۱۳۸۷، ص ۱۴۷) نیز قابل توجه است.

- در جریان تحولات مربوط به ملی شدن صنعت نفت، امام (ره) با شخصیت‌های مذهبی و سیاسی به‌ویژه مرحوم کاشانی ارتباط گسترده‌ای داشت؛ تا آنجا که برخی از تحلیلگران ایشان را همراه و همفکر وی (کاشانی) قلمداد کرده‌اند (امین، ۱۳۷۸، ص ۱۵۳). پی‌گیری و مطالعه مداوم اخبار، حوادث و رویکردهای فکری طیفهای گوناگون انقلابی نیز فعالیتی بود که در دوره تبعید کماکان جریان داشت.

در کنار محورهای مورد اشاره، برخی از فرازهای رهبری انقلاب حضرت امام (ره) برای تشریح دقیق‌تر ظرایف نگرش روشن‌بینی ایشان قابل توجه است:

- آغاز مباحث مربوط به حکومت اسلامی در دوران تبعید، که علاوه بر تبیین

دقایق ایدئولوژی انقلاب، زمینه‌های تربیت منابع انسانی برای پیشبرد اهداف حرکت انقلابی را فراهم می‌آورد؛

- شیوه هدایت نهضت انقلابی بویژه در آخرین روزهای پیروزی آن؛
- دیدگاه‌های راهبردی معطوف به هدایت جنگ تحمیلی؛
- شیوه تحلیل و موشکافی فرازهای تاریخ معاصر و معرفی نقاط ضعف و قوت آن به‌ویژه در مورد انقلاب مشروطه، تبیین نقش روحانیت و مردم و ترفندهای قدرتهای استکباری؛

- تحلیل بدیع و نوآورانه نسبت به جریان تحولات شوروی و پیش‌بینی سرانجام آن که در پیام به آخرین رئیس جمهور اتحاد شوروی (گورباچف) ارائه شد.^(۱)

در پایان این مبحث توجه به عبارت زیر راهگشا خواهد بود :

«من در طول این پنجاه سال که تمامش را من شاهد بودم، شاید شما سنتان اقتضا نکند، اما من تمام این پنجاه سال را از زمانی که رضاخان آمد و کودتای آن زمان را کرد - ۹۹ ظاهراً - تا حالا ما شاهد این حکومت و طرز این حکومت و وضع اینها بودیم.» (صحیفه‌نور، ج ۱۱، ص ۱۲۵)

۲- «دفاع همه‌جانبه» در چارچوب اندیشه‌های فقهی - سیاسی امام (ره)

ضمن تأکید مجدد بر نکات پیش گفته به عنوان مقدمه‌ای قابل تأمل بر سیره نظری و عملی حضرت امام (ره)، باید توجه داشت که به طور اصولی در نظر ایشان «دفاع و مبارزه» از مهم‌ترین صحنه‌های تجلی‌مبانی مزبور باید تلقی شود.

در همین ارتباط باید توجه داشت که برمبنای دیدگاه کلان سیاسی حضرت امام (ره) همان‌گونه که جامعه اسلامی با چهره‌ها و سطوح گوناگونی از تمهیدات نفوذگذار قدرتهای استکباری مواجه می‌باشد، دامنه‌سیاستهای مقابله‌کننده با این ترفندها نیز باید واجد گستردگی و پیچیدگی خاص باشد. بدین ترتیب در برابر «تهاجم همه‌جانبه»، ضرورت برخورداری از «دفاعی همه‌جانبه» مطرح می‌شود. به زعم نگارنده، باور به این

۱- بابورین معاون سابق دومای روسیه در این مورد می‌گوید : «مهم‌ترین دستاورد انقلاب ایران برای ما پیام حضرت امام به گورباچف بود ... اگر گورباچف به نصایح حضرت امام توجه می‌کرد، اکنون روسیه دچار این گرفتاریها نمی‌شد.» (ر. ک. به : ماهنامه حضور، ش ۲۷، ص ۲۷۳)

الگوی دفاعی، از اولین گامهای ورود حضرت به صحنه مبارزه، همواره مدنظر بوده است؛ اگر چه سابقه تصریح بر آن به سالهای بعد از پیروزی انقلاب اسلامی باز می‌گردد.

الف) «دفاع» در چارچوب اندیشه فقهی امام (ره)

مقوله دفاع، در فضای کلی اندیشه فقهی حضرت امام (ره) جایگاه خاصی را به خود اختصاص داده است. در واقع ایشان به عنوان یک فقیه، بخشی از آرای خویش را به مقوله دفاع معطوف کرده است. تحریرالوسیله (ج ۱، ص ۴۸۲) و کشف‌الاسرار (ص ۲۲۹) به قراین مهمی به‌ویژه در حوزه «جهاد ابتدایی» اشاره دارند. به طور کلی بیان شده است که در مجموع ۳۵ مورد از فتاوی حضرت امام (ره) بر محور مسئله دفاع، ۹ مورد به «دفاع جمعی» و الباقی به «دفاع خودی» پرداخته است. (ایزدپناه، ۱۳۷۹، صص ۱۰۲-۱۰۱)

ب) «دشمن‌شناسی» جوهره تفکر دفاعی امام (ره)

حضرت امام (ره) مواضع مبسوطی را در زمینه ضرورت دشمن‌شناسی و آشنایی با انواع دشمن، انگیزه‌های آنان، روشهای عملکرد و ... در مجموعه سخنرانیها و دیدگاهها خویش بیان داشته است. در این زمینه می‌توان گفت به‌زعم ایشان، این مهم (دشمن‌شناسی) به‌عنوان «تکلیف شرعی» باید مورد تأکید قرار گیرد (صحیفه‌نور، ج ۲۱، ص ۲۲۱). جلوه‌های این بحث را می‌توان در قالب محورهای زیر مطرح کرد:

- ۱- ب) تذکر دائمی در مورد ضرورت توجه به «دشمن»؛ (ر.ک. به: همان، ج ۴، ص ۲۸۵ و ج ۶، ص ۲۴۲)
- ۲- ب) افشاء و معرفی دشمن؛ (همان، ج ۱۴، ص ۱۰۳)
- ۳- ب) سطح‌بندی دشمن‌شناسی.

دشمن‌شناسی در سطح ملی (ایران اسلامی)

نخست باید توجه داشت که در سطوح تحلیلهای دشمن‌شناسانه امام (ره)، واکاوی از ترفندهای دشمنان علیه ایران از جایگاه خاصی برخوردار است. در توضیح این مطلب باید افزود که چون به زعم ایشان، تحقق واقعی اسلام و حاکمیت فرامین و آرمانهای اسلامی در ایران، عملاً زمینه‌ساز تعمیم و سرایت این حرکت به دیگر

کشورهای اسلامی و حتی عرصه جهانی خواهد شد (ر.ک. به: همان، ج ۱۵، صص ۱۱۷ و ۱۹۶-۱۹۵؛ ج ۱۲، صص ۱۱-۱۰)؛ فرهنگ دشمن‌شناسی معطوف به این سطح تحلیل (ایران) نیز باید از دقت نظر و جامعیت خاص برخوردار باشد. لذا حضرت امام (ره) به سطوح دشمنهای داخلی، دشمنهای ریشه‌دار در تحرک و مواضع برخی عوامل در سطح کشورهای منطقه و جهان اسلام و در نهایت، ستیزه‌ها و تهدیدات دشمنان بین‌المللی، توجه خاص داشت.

دشمن‌شناسی در سطح فراملی

از آنجا که در چارچوب اندیشه‌های فقهی - سیاسی و الگوی عملی حضرت امام (ره)، مرزها و حدود جغرافیایی مانع و رادع قابل قبولی برای دفاع از حق و اسلام محسوب نمی‌شد، ایشان عرصه دشمن‌ستیزی و مبارزه را بر مبنای آرمانهای عقیدتی و فراتر از این قبیل محدودیتها معرفی می‌کرد (همان، ج ۲۰، ص ۲۳۶).^(۱) در این فضای تحلیلی است که گستره فراملی دشمن‌شناسی متحقق می‌شود.

ج) سطوح ایدئولوژیک - جغرافیایی استراتژی دفاع همه‌جانبه

۱- ج) سطح ملی راهبرد دفاع همه‌جانبه: (ایران قطب و محور جهان اسلام)

همان‌گونه که در مباحث قبلی (بحث دشمن‌ستیزی) اشاره شد، در فضای کلان تفکر دفاعی امام (ره)، جمهوری اسلامی ایران از جایگاه و منزلت خاصی برخوردار است. تأکید بر این معنا فراتر از سوابق خاص ایرانیان در زمینه رشد اندیشه اسلامی،^(۲) (که قطعاً در از نظر امام نبوده)، ریشه در برداشت خاص ایشان نسبت به ایران به عنوان اولین کشور پذیرای انقلاب اسلامی و مجری آرمانهای انقلابی - مذهبی آن دارد. افزون بر آن، امام امت بر این باور اهتمام و تصریحی خاص داشت که از طریق ایران، آرمانهای بلند انقلاب اسلامی به دیگر ملل مسلمان و جهان استضعاف انتشار خواهد یافت؛ مسئله‌ای خاص که باعث شده است قدرتهای بزرگ از طریق مقابله همه‌جانبه با

۱- در همین رابطه امام در تاریخ ۵۷/۱۰/۷ در پاریس می‌فرماید: «برای من مکان مطرح نیست. آنچه مطرح است مبارزه با ظلم است. هر جا بهتر این مبارزه صورت بگیرد، آنجا خواهیم بود». (صحیفه‌نور، ج ۴، ص ۱۱۰).

۲- در این ارتباط مباحث روشنگر شهید مطهری در مورد نقش خاص ایرانیان در ارتقاء آرمانها و تفکر اسلامی، مفید می‌باشد. (ر.ک. به: مطهری، ۱۳۶۲)

آن، موجبات کنترل و مهار این حرکت رهایی‌بخش را در رابطه با دیگر ملت‌ها، به‌ویژه جهان اسلام، فراهم آوردند. (صحیفه‌نور، جلد ۱۷، صص ۱۴۱-۱۴۰ و ۲۳۴؛ ج ۱۹، ص ۱۱۰ و ج ۲۱، ص ۲۰۲)

۲- ج) جایگاه جهان اسلام در راهبرد دفاع همه‌جانبه

عنایت خاص امام (ره) نسبت به جهان اسلام، از ابتدایی‌ترین مراحل آغاز حرکت انقلاب کاملاً مشهود است. در این خصوص سالگرد قیام پانزده خرداد (منصوری، ۱۳۷۵، صص ۱۹۱ و ۱۹۷-۱۹۶) و کتاب ولایت فقیه (ولایت فقیه، ص ۹)، از جمله قراین مربوط به مواضع ایشان (در فراز قبل از پیروزی انقلاب اسلامی) محسوب می‌شود. به‌طور منطقی این مهم در سال‌های بعد از بهمن ۱۳۵۷ از قوت بیشتری برخوردار شد.

۳- ج) جایگاه «جبهه جهانی محرومین و مستضعفین» در تفکر دفاع همه‌جانبه

در دیدگاه دفاعی حضرت امام (ره) در کنار ابعاد ملی (ایران) و جهان اسلام، گستره عظیم محرومان و مظلومان و مستضعفان جایگاه خاصی را به خود اختصاص می‌دهد. مسلماً توجه به این طیف، ریشه در آرمان‌های انسان‌گرا و بینش خاص عرفانی ایشان نسبت به نوع بشر و جایگاه انسانیت و آزادمندی انبای بشر داشت. افزون بر آن، باید از باور عمیق آن حضرت نسبت به ضرورت بسترسازی مناسب برای حصول تمامی انسان‌ها به مراتب کمال الهی و انسانی سخن گفت. (امام‌خمینی، چهل حدیث، صص ۱۸۷-۱۷۹)

به‌طور طبیعی این شیوه تحلیل نسبت به نوع انسان، عرصه تفکر دفاعی امام (ره) را به سوی آن بخش از جهان بشریت سوق می‌دهد که در فضای درهم پیچیده الگوی رفتاری قدرتهای بزرگ، از حقوق طبیعی خود محروم شده و در نظام استیلاطلب جهان از آشنایی با دستمایه‌های رهایی‌بخش الهی قاصر مانده‌اند.

در این خصوص محورهای زیر قابل توجه است:

- ۱- ظلم‌ستیزی تکلیفی الهی - انسانی است؛ (امام‌خمینی، ولایت فقیه، ص ۲۸)
- ۲- تأکید بر ضرورت بیداری محرومین و مستضعفین جهان از مجرای اتکا بر نقش و کارویژه ادیان الهی در زمینه بسترسازی و هدایت پیکار با ستمگران؛ (صحیفه‌نور، ج ۱۲، ص ۱۲۸)
- ۳- تأکید بر اشتراک پیام میان اسلام و دیگر ادیان الهی در زمینه ضرورت تحریک

- وجدان مذهبی ملل جهان در جهت مقابله با استکبار جهانی؛ (همان، ج ۸، ص ۳۱)
- ۴- تفهیم اسلام ناب به عنوان حامی مستضعفان؛ (همان، ج ۶، ص ۲۱)
- ۵- اصرار بر این حقیقت که مستضعفان و محرومان برای اخذ حق باید قیام کنند و در واقع حق گرفتنی است؛ (همان، ج ۱۱، ص ۲۶۱)
- ۶- تأکید بر اشتراک صفوف مسلمانان و مستضعفان در صحنه قیام بر علیه مستکبران؛ (همان، ج ۱۸، ص ۲۴۵)
- ۷- ایران، سرمشق ملل مظلومان جهان؛ (همان، ج ۲۱، ص ۲۰۲)
- ۸- تأکید بر ضرورت حفظ ایران و توجه اینکه شکست ایران معادل با شکست تمامی مستضعفین جهان است؛ (همان، ج ۱۵، ص ۱۷)
- ۹- انقلاب اسلامی راهنمای ملل ستمدیده و تحت سلطه و مخاطبین مستعد صدور آرمانهای انقلاب اسلامی. (همان، ج ۱۸، صص ۱۱-۱۲)

د) اجزای تشکیل دهنده راهبرد دفاع همه‌جانبه

در چارچوب مطالب پیش‌گفته، مبحث دفاع بر مبنای معیار ایدئولوژیک - جغرافیایی، به گستره‌ای خاص که سه عرصه ملی (ایران)، جهان اسلام و عرصه بین‌المللی (با تأکید بر جبهه جهانی مستضعفین) را در بر می‌گرفت، هدایت شد. در این بخش سعی خواهد شد اجزای راهبرد دفاع همه‌جانبه با محوریت سه حوزه فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و نظامی مورد توجه قرار گیرد.

۱- د) اصول ناظر بر «دفاع فرهنگی»

دفاع فرهنگی در سطح ملی (ایران اسلامی)

- اول : ضرورت حصول به استقلال فرهنگی؛ (ر. ک. به: صحیفه‌نور، ج ۶، ص ۴۰ و ج ۱۹، ص ۸۰)
- دوم : ضرورت خودباوری و خوداتکایی در تمامی سطوح فرهنگی و علمی؛ (ر. ک. به: همان، ج ۱۴، ص ۲۳۴؛ ج ۱۷، ص ۱۱۰؛ ج ۲۱، ص ۱۹۴)
- سوم : توجه به نقش خاص روحانیت به عنوان نیروی ویژه فعال در جبهه دفاع فرهنگی؛ (ر. ک. به: ولایت‌فقیه، ص ۵۶؛ صحیفه‌نور، ج ۲۱، ص ۸۹)
- چهارم : ساماندهی و بهره‌گیری از تمامی ارکانهای تعلیمی و تبلیغی در جهت

ترویج فرهنگ اسلامی؛ (صحیفه نور، ج ۱۷، صص ۱۴۱-۱۴۰ و ۲۳۴؛ ج ۱۹، ص ۱۱۰؛ ج ۲۱، ص ۲۰۲)

پنجم: اشاعه فرهنگ اخلاق محور و شهادت طلب در سطح جامعه؛ (همان، ج ۱۴، صص ۲۳۴-۲۳۲ و ۳۰-۲۹؛ ج ۱۳، صص ۲۷۰-۲۶۹)

دفاع فرهنگی در سطح جهان اسلام

اول: ضرورت اهتمام مسلمانان جهان به دفاع همه جانبه از ارزشهای دینی؛ (همان، ج ۲۰، ص ۱۲۳)

دوم: ضرورت هوشیاری ملل اسلامی در جهت خنثی سازی تبلیغات جهانی بر علیه اسلام؛ (همان، ج ۱۵، ص ۱۱۷)

سوم: رسالت علماء و متفکران جهان اسلام در زمینه مقابله با موج از خودبیگانگی و ترویج خودباوری؛ (همان، ج ۱۹، ص ۱۰۲)

چهارم: ضرورت هشدار دائمی به مسلمانان جهان در جهت احیای هویت اسلامی خود؛ (همان، ج ۱۳، ص ۸۳)

پنجم: اهتمام خاص به شناسایی و افشای ترفندهای استعمار و عمال آنان در جهان اسلام در زمینه تهی ساختن اسلام و فرهنگ اسلامی؛ (همان، ج ۱، ص ۱۵۲)

ششم: دعوت از مسلمانان جهان برای الگوپذیری از ائمه معصومین. (همان، ص ۳۵)

دفاع فرهنگی در سطح نظام بین الملل (جبهه جهانی مستضعفین و محرومان)

- دعوت از مستضعفان جهان در زمینه توجه به نظامهای الهی، به ویژه اسلام به عنوان ضامن رشد و تکامل و سعادت دنیا و آخرت، رافع ظلم و عامل تربیت و تعلیم انسانی؛ (صحیفه نور، ج ۱۵، ص ۱۵۸)

- تأکید بر تجویز شهادت در راه مستضعفین به عنوان یکی از پیامهای فرهنگی اسلام؛ (همان، ج ۶، ص ۱۰۹)

- ضرورت الگوگیری مستضعفان جهان از دستمایه فرهنگی نهضت اسلامی ایران؛ (همان، ج ۶، ص ۷۱؛ ج ۸، ص ۲۴۱؛ ج ۱۸، ص ۱۲۹)

- اتکال بر وعده الهی در زمینه تعمیم تحول الهی حادث شده در ایران به دیگر ملل مظلوم جهان؛ (همان، ج ۱۷، ص ۲۰۰)

- تأکید بر مأموریت علما و دانشمندان سراسر جهان در زمینه بپاخیزی در برابر استیلاي ظالمانه جهانی برای نجات بشریت و رهایی آنان از خودباختگی. (همان، ج ۱۹، ص ۱۰۲)

۲-د) اصول ناظر بر دفاع اقتصادی

دفاع اقتصادی در سطح ملی (ایران اسلامی)

اول : ضرورت حصول به خودکفایی و استقلال اقتصادی به عنوان مقدمه‌ای بر استقلال و اهداف سیاسی؛ (ر.ک. به: صحیفه نور، ج ۱۰، صص ۶۴-۶۳؛ ج ۱۱، ص ۲۲۲؛ ج ۱۷، صص ۱۷۵-۱۶۹)

دوم : جهاد اقتصادی شرط اصلی برای دستیابی به خودکفایی و استقلال اقتصادی؛ (همان، ...)

سوم : استقلال اقتصادی منوط به صبر و شکیبایی طولانی و سرمایه‌گذاری فراوان است؛ (ر.ک. به: همان، ج ۳، صص ۵۰-۴۹؛ ج ۴، ص ۱۲۸ و ج ۱۴، ص ۲۶۶)

چهارم : ضرورت مشارکت گسترده مردمی و بسیج مردمی برای حصول به استقلال اقتصادی و سازندگی؛ (ر.ک. به: همان، ج ۴، ص ۶؛ ج ۵، صص ۲۳۴-۲۳۳؛ ج ۱۷، ص ۲۰۱ و ج ۱۹، ص ۱۰۸)

پنجم : محرومیت‌زدایی و مبارزه با فقر، برنامه محوری سیاستهای اقتصادی حکومت اسلامی؛ (ر.ک. به: همان، ج ۴، ص ۵۹؛ ج ۲۰، ص ۱۲۹؛ ج ۱۲، ص ۱۲۹)

ششم : ضرورت برقراری قسط و عدالت اجتماعی در جامعه اسلامی؛ (ر.ک. به: همان، ج ۱، ص ۴۷؛ ج ۳، ص ۵۲؛ ج ۷، ص ۱۴۱؛ ج ۱۸، ص ۳۳)

هفتم : ضرورت توجه به خودکفایی و نوآوری در عرصه فن‌آوری؛ (ر.ک. به: همان، ج ۲، صص ۲۱-۲۰؛ ج ۴، صص ۲۰۶-۲۰۴؛ ج ۹، ص ۱۴۷؛ ج ۱۸، صص ۱۱۷-۱۱۶)

هشتم : توجه خاص به نقش کشاورزی در عرصه خودکفایی اقتصادی؛ (ر.ک. به: همان، ج ۱، ص ۹۵؛ ج ۳، صص ۲۸-۲۷؛ ج ۱۱، ص ۹۱؛ ج ۱۵، ص ۱۵۹)

نهم : ضرورت آشنا ساختن اقشار مختلف جامعه با فرامین اقتصادی اسلام و رفع شبهات موجود؛ (ر.ک. به: همان، ج ۱، ص ۱۵۱-۲؛ ج ۲، صص ۱۸۳-۱۸۲؛ ج ۵، صص ۲۱-۲۰)

دهم : ضرورت مقابله با ترفندها و سیاستهای قدرتهای استکباری در زمینه چپاول منابع اقتصادی کشور؛ (ر.ک. به: همان، ج ۱، ص ۳؛ ج ۲، ص ۱۱۹؛ ج ۱۴، صص ۱۵۳-۱۵۲)

۱۵۲؛ ج ۱۶، صص ۳۴-۳۳)

یازدهم : ضرورت توجه به نقش راهبردی روحانیت در زمینه ایجاد شرایط لازم برای استقلال اقتصادی. (ر.ک. به: همان، ج ۱، ص ۱۹؛ ج ۲، صص ۱۶۷-۱۶۶؛ ج ۵، ص ۱۲۷ و صحیفه انقلاب، سس ۵۸-۵۷)

اصول ناظر بر «دفاع اقتصادی» در سطح جهان اسلام

اول : ضرورت برقراری حکومت‌های اسلامی در جهان اسلام که در پی برقراری عدالت اجتماعی در جوامع خود باشند؛ (ر.ک. به: همان، ج ۱، صص ۱۶۲-۱۶۱؛ ج ۱۶، صص ۱۹۴-۱۹۳)

دوم : ضرورت بهره‌گیری از اجتماعات اسلامی (بویژه حج) برای افشای توطئه‌های اقتصادی استکبار در جهان اسلام؛ (ر.ک. به: همان، ج ۱، ص ۱۵۶)
سوم : ضرورت ایجاد وحدت میان مسلمانان جهان جهت بهره‌گیری مناسب از توان اقتصادی موجود بر علیه سیاست‌های اقتصادی قدرتهای بزرگ؛ (ر.ک. به: همان، ج ۶، ص ۸۷؛ ج ۱۵، ص ۱۲۷)

چهارم : اقدام به تبشیر مسلمانان جهان به سوی اسلام، به عنوان نظام رها کننده آنان از چپاولگرایی جهان؛ (همان، ج ۱۵، ص ۱۵۸)
پنجم : اهتمام به تنبیه و تحریک مسلمانان جهان برای احقاق حقوق اقتصادی خود از مستکبران؛ (همان، ج ۱۵، ص ۱۲۵)

ششم : ضرورت بهره‌گیری مسلمانان از ابزار "ذخایر و منابع اقتصادی" برای مقابله با استکبار جهانی؛ (همان، ج ۱۷، صص ۲۰۴-۲۰۱)
هفتم : تأکید بر وظایف علمای اسلام در زمینه اصلاح سیستم اقتصادی جهان اسلام. (همان، ج ۲۰، ص ۱۲۸)

اصول ناظر بر «دفاع اقتصادی» در جبهه جهانی محرومین و مستضعفین

اول : توجه به مساعی قدرتمندان جهانی برای اغفال توده‌های مستضعف؛ (صحیفه‌نور، ج ۲، ص ۱۸۲)

دوم - نهضت اسلامی ایران سرمشقی برای مستضعفین جهان برای رهایی از سیاست‌های استثمارگرانه قدرتهای بزرگ؛ (همان، ج ۶، ص ۷۱)

سوم : ضرورت ترویج و تعمیم خودباوری در جهان مستضعفین در زمینه امکان

حصول به خودکفایی اقتصادی؛ (همان، ج ۱۴، صص ۱۹۵-۱۹۳)

چهارم: تنبیه و تحریک مستضعفان جهان برای قیام بر علیه استثمارگران و اخذ حق خود از آنان؛ (همان، ج ۱۵، ص ۱۲۵)

پنجم: تبشیر مستضعفان جهان در مورد اسلام، به عنوان نظام الهی مدافع آنان در برابر چپاولگری جهانی؛ (همان، ص ۱۵۸)

ششم: حاکمیت همه‌جانبه اسلام، پیش شرط پیاده کردن اقتصاد اسلامی در سطح جهان. (همان، ج ۲۰، ص ۱۲۸)

۳-د) اصول ناظر بر دفاع سیاسی

اصول ناظر بر دفاع سیاسی در عرصه ملی (ایران به عنوان محور جهان اسلام)

دفاع سیاسی داخلی

- ولایت فقیه، متولی هدایت جامعه اسلامی و مانع اصلی در برابر هر نوع آسیب و تهدید؛ (صحیفه نور، ج ۱۳، ص ۲۱۸؛ ج ۱۷، ص ۱۳۸؛ ج ۱۸، ص ۱۳۴)
- تأکید مفرط بر نقش دین و فرامین اسلامی به عنوان جوهره فرآیند سیاستگذاری کلان کشور؛ (همان، ج ۱۵، ص ۲۶۷)
- وجود زیربنای فرهنگی مستقل، مانع از بروز انحراف سیاسی؛ (همان، ج ۱۰، ص ۱۲۷؛ ج ۱۸، ص ۲۰۱)
- صیانت از مواضع اصولی انقلاب در گرو ثبات قدم و استحکام رأی؛ (همان، ج ۱۴، ص ۲۱؛ ج ۱۶، ص ۱۲۳)
- «مردم‌گرایی» ضامن مقابله‌گری با دشمنان؛ (همان، ج ۹، ص ۹۸؛ ج ۱۶، ص ۸)
- «ایمان به خدا» منشأ هر نوع تحرک بنیادین و صحیح اجتماعی و ضامن حفظ و تداوم حرکت انقلابی؛ (همان، ج ۹، صص ۱۱۰-۱۰۹؛ ج ۱۸، ص ۱۴۶)
- ضرورت توجه به «اعتماد به نفس و خوداتکایی» برای حفظ انقلاب اسلامی؛ (همان، ج ۱۱، ص ۲۰۹؛ ج ۱۹، ص ۷۲؛ ج ۱۰، ص ۲۱۱)
- هوشیاری در مورد توطئه‌های دشمنان در باب ممانعت از تحقق جمهوری اسلامی؛ (همان، ج ۱۴، ص ۱۸۱؛ ج ۱۷، ص ۴۰؛ ج ۱۸، ص ۱۹۸)
- ترویج و نهادینه کردن «وحدت» در میان اقشار مردم؛ (همان، ج ۹، ص ۲۴۹؛ ج ۱۷، ص ۶۹؛ ج ۱۸، ص ۲۰۳)

- ضرورت هوشیاری دائمی گروههای سیاسی در مورد حیطه‌ها و توطئه‌های ابرقدرتها؛ (همان، ج ۲۱، ۴۸)
- توجه ویژه به گروهها و جناحهای سیاسی منحرف داخلی و تحدید یا متوقف کردن فعالیت‌های آنان؛ (همان، ج ۱۵، ص ۱۹؛ ج ۲۰، ص ۲۳۴)
- بهره‌گیری بهینه از مراکز مذهبی به‌ویژه مسجد، به عنوان مراکز اجتماعی سیاسی؛ (همان، ج ۷، ص ۵۸؛ ج ۱۷، ص ۵۴)
- ضرورت تحکیم پیوند میان مردم و روحانیت به عنوان سازوکار تضمین‌کننده استقلال و آزادی کشور؛ (همان، ج ۱۲، صص ۲۳-۲۴؛ ج ۱۶، صص ۲۳۲-۲۳۳)
- برنامه‌ریزی مناسب برای بهره‌گیری بهینه از قابلیت‌های مردمی در جهت کشف و خنثی‌سازی توطئه‌های دشمنان. (همان، ج ۱۱، ص ۴۹؛ ج ۱۲، ص ۷۰؛ ج ۱۵، ص ۶۶)

دفاع سیاسی خارجی

- برخورداری از شجاعت و بی‌باکی در برابر قدرتهای بزرگ؛ (صحیفه نور، ج ۲۱، ص ۱۰۸)
- مبارزه بی‌امان علیه فساد و فحشای سرمایه‌داری غرب و شرق؛ (همان)
- شعار نه شرقی و نه غربی، ملاک ابدی عمل در سیاست خارجی؛ (همان، ج ۲۰، ص ۱۰۹؛ ج ۲۱، ص ۳۶)
- ضرورت مقابله با «حق و تو» در سازمان ملل؛ (همان، ج ۱۶، ص ۲۱)
- تقید کامل به حفظ استقلال و آزادی، به عنوان بنیان سیاست در رابطه با بیگانگان؛ (همان، ج ۲۰، ص ۲۳۷)
- مواجهه با آمریکا، در رأس همه مسائل اسلامی امت ایران؛ (همان، ج ۴، ص ۲۳۸؛ ج ۱۱، ص ۳۵؛ ج ۸۲، ص ۲۷۰)
- اولویت قائل شده برای شعائر انقلاب در ارتباط آفرینی با دیگر کشورها، خروج از انزوا و کسب اعتبار نزد غرب؛ (همان، ج ۲۱، صص ۹۹-۱۰۰، ۲۳۷-۲۳۸)
- توجه خاص به ضرورت «حفظ خشم و کینه انقلابی مردم علیه جهانخواران» در موضعگیری‌های گوناگون خارجی؛ (همان، ج ۲۱، ص ۴۸)
- ضرورت طراحی و تنظیم سیاست خارجی براساس نفوذ و گسترش اسلام؛ (همان، ج ۲۰، ص ۲۳۲)

- پرهیز از هر نوع ظلم و ستمگری و تجاوز نسبت به دولتهای منطقه، به عنوان تعهدی الهی در سیاست خارجی کشور؛ (همان، ج ۱۴، ص ۱۸۱؛ ج ۱۷، ص ۴۰؛ ج ۱۸، ص ۱۹۸)
- «پیاده کردن اهداف بین‌المللی اسلام»، به عنوان هدف عالی در سیاست خارجی کشور؛ (همان، ج ۲۰، ص ۲۳۴)
- کوشش در جهت به اهتزاز درآوردن پرچم اسلام در تمام دنیا و نشان دادن قدرت اسلام به ابرقدرتها؛ (همان، ج ۱۲، ص ۱۰۱)
- ایجاد حکومت جهانی اسلام، به عنوان اهداف عظیم انقلاب اسلامی؛ (همان، ج ۲۱، ص ۱۰۸)
- دوری گزیدن از هر نوع سازش با ابرقدرتها؛ (همان، ج ۱۵، ص ۲۰۹)
- «ملتها»، مخاطبین اصلی در روابط خارجی کشور؛ (همان، ج ۴، ص ۱۹۰)
- حمایت کامل و با تمام توان از مبارزه مردم جهان علیه ابرقدرتها؛ (همان، ج ۲۰، ص ۲۳۸)
- برقراری رابطه با کشورهای غیراسلامی براساس میزان دوری آنان از تعدی، پرهیز از اعمال سلطه بر ایران و پذیرش عدالت؛ (همان، ج ۱۱، ص ۳۵؛ ج ۱۹، ص ۲۳۴)
- کوشش برای ایجاد وحدت بین کشورهای اسلامی برای ممانعت از نفوذ ابرقدرتها در جهان اسلام؛ (همان، ج ۱۴، ص ۲۶)
- عدم اعتماد به مجامع و سازمانهایی که توسط ابرقدرتها ایجاد شده‌اند؛ (همان، ج ۱۳، ص ۶۸؛ ج ۱۷، ص ۵۲)
- ضرورت مساعدت و حمایت نسبت به جنبشهای آزادیبخش جهان؛ (همان، ج ۱۴، ص ۶۳)
- ضرورت بهره‌گیری از ابزارهای لازم برای مقابله با صهیونیسم بین‌الملل؛ (همان، ج ۱۳، ص ۸۳)
- انتقال تجربیات حاصل از مبارزه با ستمگران به تمامی مبارزان راه حق؛ (همان، ج ۲۰، ص ۱۰۹)
- بهره‌گیری از ابزارهای تبلیغاتی برای صدور بهینه انقلاب؛ (همان، ج ۱۸، ص ۷۹)
- آزادسازی انرژی مراکز جهان اسلام براساس اعلام برائت از مشرکین؛ (همان، ج ۲۰، ص ۲۱۳)

- سرمایه‌گذاری گسترده برای احیای هویت اسلامی مسلمانان در سراسر جهان؛ (همان، ج ۲۰، ص ۲۳۸)
- تأمین نیاز سربازان اسلام و آشنا ساختن آنان به مبانی عقیدتی و تربیتی اسلام و روشهای مبارزه علیه نظامهای کفر و شرک. (همان)

اصول ناظر بر دفاع سیاسی در عرصه جهان اسلام

- ضرورت کوشش دولتهای اسلامی برای ممانعت سران کفر از حمله به مظاهر ملی، فرهنگی، دینی و سیاسی که منجر به خطرآفرینی برای موجودیت توحید خواهد شد؛ (صحیفه نور، ج ۲۰، ص ۱۰۹)
- ضرورت قیام هوشیارانه مسلمین جهان در برابر مستکران جهانی؛ (همان، ج ۱۳، ص ۱۶۵؛ ج ۱۶، ۲۳۲)
- استیلای آمریکا، مهم‌ترین مسئله ملت‌های مسلمان؛ (همان، ج ۱۳، ص ۸۳)
- شعار نه شرقی و نه غربی، ترسیم‌کننده سیاست واقعی عدم تعهد کشورهای اسلامی است؛ (همان، ج ۲۰، ص ۱۰۹)
- ضرورت توجه مسلمانان جهان به اینکه اسلام و بیت‌الله، منبع اصلی سیادت آنان است؛ (همان، ج ۱۸، ص ۱۰۹)
- توجه به این امر حیاتی که تنها راه آسودگی مسلمانان به حداقل رساندن فاصله خود از مرز قدرتهای بزرگ جهان است؛ (همان، ج ۲۰، ص ۲۳۳)
- توجه خاص مسلمانان به این وظیفه مهم که باید فضای عالم را سرشار از حب به ذات حق و نفرت عملی از دشمنان اسلام نمایند، و در این راه به وسوس و تبلیغات شبهه‌آفرین توجه نکنند؛ (همان، ص ۱۰۹)
- ضرورت ایجاد حکومت بزرگ اسلامی توسط بسیجیان جهان اسلام همراه با هسته‌های مقاومت در برابر شرق و غرب؛ (همان، ج ۲۱، ص ۵۳)
- هوشیاری مستضعفین نسبت به این مهم که صلح و سلامت جهان منوط به انقراض مستکبرین و سلطه‌طلبان است؛ (همان، ج ۱۱، ص ۲۶۲)
- کوشش برای ایجاد و تعمیق وحدت میان دو قشر دانشجو و روحانی در کشورهای مسلمان در جهت خنثی کردن توطئه‌های دشمنان؛ (همان، ج ۱۴، ص ۲۷۸)
- وحدت میان مسلمین، حربۀ نافذ ضربه به استکبار جهانی به‌ویژه آمریکا؛ (همان، ج ۱۷، ص ۷)

- ضرورت اهتمام به روز قدس و قابلیت‌های موجود در آن، به عنوان مقدمه‌ای برای تحقق حزب جهانی مستضعفین؛ (همان، ج ۸، ص ۲۵۰)
- لزوم سرمشق‌گیری و الگوپذیری ملل مسلمان از ملت ایران در چگونگی اصلاح یا اضمحلال دولتهای فاسد؛ (همان، ج ۱۲، صص ۲۸۳-۲۸۱)
- شکل‌گیری وحدت میان ملل و دول مسلمان ایجادکننده قدرت مسلمین، به عنوان بزرگ‌ترین قدرت جهانی. (همان، ج ۲۱، ص ۱۹۱)

اصول ناظر بر دفاع سیاسی در عرصه جبهه جهانی محرومین و مستضعفین

- ضرورت توجه به این مهم که استیلای آمریکا، مهم‌ترین مسئله ملل غیرمسلمان است؛ (صحیفه نور، ج ۱۳، ص ۸۳)
- اهتمام خاص به این مهم که تنها این ملتها هستند که باید قیام کنند و خود را رها نمایند؛ (همان، ج ۱۴، ص ۱۷۴)
- توجه به نقش سازمان ملل به عنوان ابزاری در دست ابرقدرتها و در پی بازی دادن کشورها؛ (همان، ج ۱۳، ص ۶۸)
- هوشیاری نسبت به این امر که تدابیری چون کنترل و حذف سلاحهای مخرب در سطح جهان، هدفی جز ممانعت از نفوذ پابرهنه‌ها و محرومین در جهان مالکیت‌های بی‌حد و مرز سرمایه‌داران ندارد؛ (همان، ج ۲۰، ص ۲۸۳)
- ضرورت توجه کشورهای غیرمتعهد به امر خطیر پاکسازی محافل خود از عناصر وابسته؛ (همان، ج ۱۷، ص ۲۱۱)
- ضرورت توجه به قیام ملی در برابر قدرتهای بزرگ، چون آنان هرگز در برابر ملتها نمی‌ایستند؛ (همان، ج ۱۶، ص ۳۰)
- کوشش برای حصول به هوشیاری همراه با پرهیز از خودباختگی به عنوان مقدمه خوداتکایی و مدیریت جامعه خود؛ (همان، ج ۱۴، ص ۱)
- ضرورت تشکیل حزب مستضعفین برای مقابله با آمریکا و اسرائیل؛ (همان، ج ۸، ص ۲۵۱)
- توجه خاص به اینکه شکست ایران، معادل با شکست آرمانهای تمامی مستضعفان جهان است. (همان، ج ۱۰، ص ۲۲۶؛ ج ۱۵، ص ۱۱۷)

۴ - د) اصول ناظر بر دفاع نظامی

قبل از پرداختن به اصول ناظر بر «دفاع نظامی» به عنوان یکی دیگر از بخش‌های استراتژی دفاع همه‌جانبه، باید به دو نکته توجه شود:

اولاً؛ مقوله نظامیگری و مسائل مربوط به این حوزه، در قدیمی‌ترین آثار مکتوب حضرت امام (ره) مورد توجه و نظر خاص قرار داشته است. چنان‌که در کشف‌الاسرار به‌طور صریح به این مسئله اشاره کرده است (امام خمینی، ولایت‌فقیه، صص ۱۲-۱۳)؛ یا در کتاب ولایت فقیه به‌طور مشخص به مفهوم «جندی» به عنوان بخشی از سیره ائمه معصومین (ع) توجه شده است (دهشیری، صص ۱۳۷-۱۳۶). ثانیاً؛ از آنجا که مسئله خدا محوری و تقید به فرامین الهی و مراتب معنوی، نقشی جوهری در اندیشه‌های فقهی - سیاسی حضرت امام (ره) دارد، حوزه نظامیگری و دفاع نظامی نیز از این قاعده مستثنی نبوده و کماکان بر جایگاه «عقیده» تأکید می‌شود.

اصول ناظر بر «دفاع نظامی»

الف) در سطح ملی (ایران)

- اول : ضرورت حضور تمامی اقشار جامعه در صحنه دفاع از کشور اسلامی همراه با آمادگی دفاعی لازم؛ (صحیفه نور، ج ۱۱، صص ۲۷۵، ۲۴۴، ۱۱۷؛ ج ۱۲، ص ۴۴؛ ج ۱۳، ص ۱۶۵)
- دوم : اهتمام خاص به اصل «بازدارندگی» در جهت خلع سلاح روانی دشمن؛ (همان، ج ۱۲، صص ۴۶-۴۴، ج ۱۳، ص ۶۰؛ ج ۱۹، ص ۱۰۴)
- سوم : ضرورت عمومی ساختن و فراگیری آموزش نظامی؛ (همان، ج ۱۹، صص ۷۹، ۲۰۴)
- چهارم : هوشیاری ویژه و دائم در مورد تجاوز ابرقدرتها؛ (همان، ج ۲۱، ص ۳۸)
- پنجم : توجه خاص به مقوله خودباوری و دیگر ضروریات کیفی در صحنه نبرد و دفاع؛ (همان، ج ۱۴، صص ۱۹۴-۱۹۳؛ ج ۱۶، صص ۶۹-۶۸)
- ششم : استقامت و بردباری به عنوان رمز پیروزی؛ (همان، ج ۱۳، صص ۲۴۰-۲۳۹؛ ج ۱۷، ص ۲۵؛ ج ۱۸، صص ۱۷ و ۱۸۶؛ ج ۱۹، صص ۵۹-۵۸)
- هفتم : لزوم توجه کامل به بنیه دفاعی کشور و توسعه و تکامل صنایع و ابزار در این حوزه؛ (همان، ج ۱۹، ص ۱۰۴؛ ج ۲۰، صص ۲۴۰ و ۲۴۲؛ ج ۲۱، ص ۳۸)

هشتم : ضرورت توجه ملت به فواید و ثمرات نبرد که عبارتند از :

- ایجاد کننده وحدت در جامعه؛ (همان، ج ۱۶، صص ۱۸-۱۹)
 - رسوا کننده مخالفین اسلام؛ (همان، ج ۱۸، صص ۱۱۱-۱۱۲)
 - شکستن ابهت ابرقدرتها؛ (همان، ج ۲۱، ص ۹۴)
 - پدیدآوردن تجربیات عملی در دفاع؛ (همان، ج ۱۷، ص ۴۶)
 - معرفی کننده قدرت ملت به دشمن؛ (همان، ج ۱۳، ص ۱۰۷)
 - تقویت مبانی اتکا بر خود؛ (همان، ج ۱۶، ص ۱۶۲)
 - شکوفا کننده مغزها؛ (همان، ج ۲۱، ص ۱۹۴)
 - صادر کننده انقلاب به جهان؛ (همان، صص ۹۵-۹۴)
 - انتشار دهنده شکوه و عظمت ایمان اسلامی در سطح جهان؛ (همان)
- نهم - اهتمام و توجه خاص به نیروهای مسلح:
- ضرورت طراحی سازمان و ساختار نیروهای مسلح براساس معیارهای: (ر. ک. به: منصوری لاریجانی، ۱۳۷۷، صص ۱۱۴-۱۰۷) وحدت رویه و پایگاه مردمی. (صحیفه نور، ج ۱۶، ص ۱۳۵)
 - ضرورت توجه خاص به پیامدهای گرایشهای سیاسی و تحزب‌گرایی در نیروهای مسلح؛
 - ضرورت برخورداری نیروهای مسلح از :
 - منع استیلای کارشناسان و مستشاران خارجی بر ارتش؛ (همان، ج ۱، ص ۱۰۶؛ ج ۳، ص ۱۵۹؛ ج ۴، ص ۲۸۶؛ ج ۱۵، ص ۱)
 - تعمیم تجارب نظامی و دفاعی؛ (همان، ج ۲۱، ص ۱۹)
 - بازسازی نیروهای مسلح؛ (همان، ص ۱۹۴)
 - هدایت نیروهای مسلح به سوی خودکفایی نظامی. (همان، ج ۱۲، ص ۴۵)

ب) در سطح جهان اسلام

- اول : ضرورت توجه مسلمانان به توطئه‌های تاریخی دشمنان برای ایجاد تفرقه میان آنان از طریق تحمیل نبردهای خاص؛ (همان، ج ۶، ص ۱۱۵)
- دوم : توجه به استقامت به عنوان رمز پیروزی؛ (همان، ج ۱۳، صص ۲۴۰-۲۳۹)
- سوم : ضرورت تشکیل بسیج در سطح جهان اسلام؛ (همان، ج ۲۱، ص ۵۳)

ج) در سطح جبهه جهانی مستضعفین

- اول : توجه و هوشیاری نسبت به ابرقدرت‌ها در جنگ‌آفرینی میان جوامع؛ (همان، ج ۱۳، ص ۵۳)
- دوم : ضرورت توجه خاص به ماهیت فریب‌آمیز ترتیبات تسلیحاتی جهانی؛ (همان، ج ۲۰، ص ۲۳۸)
- سوم : اهتمام خاص به ارزیابی دقیق نقش نیروهای نظامی در سیاستهای جهانی ابرقدرت‌ها. (نگرش موضوعی به وصیت‌نامه سیاسی الهی امام‌خمينی، ۱۳۷۲، ص ۱۴۹)

کلام پایانی

در چارچوب نکات پیش‌گفته، سعی شد با توجه به حساسیت و پیچیدگیهای موجود در عرصه اندیشه‌ورزی فقهی - سیاسی حضرت امام(ره)، یکی از حوزه‌های بسیار مهم؛ آن یعنی مقوله دفاع همه‌جانبه مورد توجه قرار گیرد. بحث با دو سطح تحلیل همراه بود؛ از یک زاویه سطوح این آموزه براساس معیاری ایدئولوژیک - جغرافیایی در قالب ملی (ایران) و فراملی (جهان اسلام و جبهه جهانی مستضعفین) مطرح شد. در ادامه اجزای تشکیل‌دهنده رویکرد دفاع همه‌جانبه در قالبهای فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و نظامی مورد توجه قرار گرفت. بدین ترتیب ضرورت شناسایی شاخصهای هر یک از چهار حوزه مزبور براساس سه گستره مطرح شده بر مبنای معیار ایدئولوژیک - جغرافیایی، نمایی ماتریسی را آشکار می‌کند.

به طور منطقی چارچوب مورد اشاره، صرفاً براساس دیدگاهی تحلیلی و ابتکاری شکل گرفته است؛ لذا هر نوع نقد و واکاوی از آن، کاملاً روا بوده و به غنای آن خواهد افزود.

منابع

- ۱- استادی، رضا (۱۳۶۸)؛ «مشایخ امام خمینی»، **کیهان فرهنگی**، سال ۶ (خرداد).
- ۲- استادی، رضا (۱۳۷۰)؛ «کتابها و آثار علمی امام خمینی (ره)»، **ماهنامه حضور**، شماره ۱ (خرداد).
- ۳- اسماعیل منصوری لاریجانی، اسماعیل (۱۳۷۷)؛ **سیری در اندیشه دفاعی حضرت امام خمینی (ره)**، تهران، بنیاد حفظ آثار و ارزشهای دفاع مقدس.
- ۴- امام خمینی، **چهل حدیث**، حدیث یازدهم، تهران، انتشارات مؤسسه تنظیم و نشر آثار حضرت امام (ره).
- ۵- امام خمینی، **صحیفه نور**، مجلدات ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۱، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱.
- ۶- امام خمینی؛ **تحریر الوسیله**،
- ۷- امام خمینی؛ **صحیفه انقلاب (وصیت نامه سیاسی - الهی)**،
- ۸- امام خمینی؛ **کشف الاسرار**،
- ۹- امین، سیدحسن (۱۳۷۸)؛ «نظام بین الملل و جمهوری اسلامی ایران»، **نامه پژوهش**، سال سوم و چهارم، شماره ۱۲۳ و ۱۳ (بهار و تابستان).
- ۱۰- ایزدپناه، عباس (۱۳۷۹)؛ «اصول و شیوه‌های تحقیق در آثار و اندیشه‌های امام خمینی (ره)»، **ماهنامه حضور**، شماره ۳۲ (تابستان).
- ۱۱- توحیدی، علی اصغر (۱۳۷۸)؛ **قرائت امام خمینی (ره) از سیاست**، رساله کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی دانشگاه شهید بهشتی.
- ۱۲- جوارشکیان، عباس (۱۳۷۸)؛ «عنصر بصیرت در شخصیت حضرت امام (ره)، **مصباح**، شماره ۳۲ (زمستان).
- ۱۳- حجازی، سیدمحمدرضا (۱۳۷۵)؛ «امام خمینی و شرایط اجتهاد لازم و کافی در دنیای کنونی»، **ماهنامه حضور**، شماره ۱۱ (پائیز).
- ۱۴- شاهجویی، محمدمامین (۱۳۷۹)؛ **بنیان مرصوص امام خمینی (ره) در بیان و بنان آیت‌الله جوادی آملی**، تهران، اسراء.

- ۱۵- قادری، سیدعلی (۱۳۷۵)؛ "امام خمینی (ره) در پنج حوزه معرفت سیاسی"، *حضور*، شماره ۱۸ (زمستان).
- ۱۶- قاضی زاده، کاظم (۱۳۷۵)؛ "جلوه‌هایی از توجه به زمان و مکان در اجتهادات فقی امام خمینی"، *ماهنامه حضور*، شماره ۱۶ (تابستان و پاییز).
- ۱۷- *ماهنامه حضور*، شماره ۲۷.
- ۱۸- مطهری، مرتضی (۱۳۶۲)؛ *خدمات متقابل اسلام و ایران*، قم، دفتر انتشارات اسلامی.
- ۱۹- منصوری، جواد (۱۳۷۵)؛ *سیر تکوینی انقلاب اسلامی*، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
- ۲۰- مهدی‌زادگان، داوود (۱۳۷۸)؛ "بررسی تاریخی مؤلفه‌های نظری موفقیت امام خمینی (ره)"، *حضور*، شماره ۳۰ (زمستان).
- ۲۱- نگرش موضوعی به وصیت‌نامه سیاسی الهی امام خمینی (ره)، (ره)، (۱۳۷۲)؛ تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).